

Stefan Wlazło
e-mail: stefanw lazlo@gmail.com

JAK ORGANIZOWAĆ W SZKOLE PROCES EWALUACJI WEWNĘTRZNEJ?

Abstract

How to organize the process of external evaluation at school?

The text depicts the important role of internal evaluation in school development. The differences between internal and external evaluation have been pointed out. The design of internal evaluation is based on the concept of school focused on student development.

Key words: internal evaluation, the concept of school work, educational standard, state requirements

Streszczenie

Tekst wskazuje na ważną rolę ewaluacji wewnętrznej w rozwoju szkoły, wskazane zostały różnice z ewaluacją zewnętrzną. Podstawą projektowania ewaluacji wewnętrznej jest odniesienie się do koncepcji pracy szkoły ukierunkowanej na rozwój ucznia.

Słowa kluczowe: ewaluacja wewnętrzna, koncepcja pracy szkoły, standard edukacyjny, wymagania państwa

Wstęp

Ewaluacja zewnętrzna i wewnętrzna stanowią nową formułę nadzoru pedagogicznego od października 2009 roku¹. Po paru latach można już wnioskować o skuteczności tej formuły zwłaszcza w aspekcie celu nadzoru pedagogicznego, jakim jest doprowadzanie do jakościowego rozwoju szkół i placówek, pozostawiając szkole autonomię, jak rozumieć swój proces rozwojowy². W jakiej to się

¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 października 2009 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego. Dz.U.2009 Nr 168 poz. 1324.

² Zgodnie z zapisem znowelizowanej ustawy. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, t.j.(Dz.U. 1991 Nr 95 poz. 425 ;t.j. oprac. na podst. Dz.U. 2015 poz. 2156 oraz Dz.U. 2016 poz. 35,

może odbywać procedurze? Niniejszy tekst nie stanowi relacji z badań nad koncepcją. Stanowi propozycję dla szkół. Celem opracowania jest:

- wskazanie różnic pomiędzy ewaluacją zewnętrzną a wewnętrzną bez wartościowania ich wagi;
- zaproponowanie sposobu tworzenia koncepcji pracy szkoły kierunkowanej na rozwój uczniów;
- wskazanie, jak koncepcja dotyczy istotnych w szkole działań;
- opisanie, jak wartości edukacyjne poddawane ewaluacji wewnętrznej służą rozwojowi jakościowemu szkoły.

Ewaluacja wewnętrzna jako forma sprawowania nadzoru pedagogicznego

Istotne są znowelizowane zapisy w prawie oświatowym. W obecnej wersji ustawy wprowadzono zapis, że rada pedagogiczna ma obowiązek ustalenia sposobu wykorzystania wyników ewaluacji zewnętrznej³. Wskazany zostały w tym zapisie obowiązek, ale i autonomia szkoły w sposobie wykorzystania wyników ewaluacji zewnętrznej. Ewaluacja wewnętrzna jest natomiast dla szkoły obowiązkowa, należy jej dokonywać, a przy tym szkoła jest całkowicie autonomiczna w tworzeniu procedury jej przebiegu, decyduje zarówno o treści, jak i o formie jej prowadzenia⁴. Prawodawca ustalił zatem, że: „Szkoły i placówki podejmują niezbędne działania w celu tworzenia optymalnych warunków realizacji działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej, zapewnienia każdemu uczniowi warunków niezbędnych do jego rozwoju, podnoszenia jakości pracy szkoły lub placówki i jej rozwoju organizacyjnego”⁵.

W to unormowanie wpisuje się prawny obowiązek prowadzenia w szkołach ewaluacji wewnętrznej.

Henryk Mizerek wskazuje na takie walory ewaluacji wewnętrznej:

64 i 195); „(...) spełniania wymagań na poziomie: 1) podstawowym – świadczącym o prawidłowym przebiegu procesów kształcenia, wychowania i opieki, umożliwieniu każdemu uczniowi rozwoju na miarę jego indywidualnych możliwości, podejmowaniu przez szkołę lub placówkę działań podnoszących jakość jej pracy, angażowaniu uczniów, rodziców i nauczycieli w działania szkoły lub placówki, a także współpracy ze środowiskiem lokalnym” (Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2015 poz. 357), co jest niemal odniesieniem wprost do treści wymagania dotyczącego koncepcji pracy szkoły.

³ Do jej obowiązków należy także: „(...) ustalanie sposobu wykorzystania wyników nadzoru pedagogicznego, w tym sprawowanego nad szkołą lub placówką przez organ sprawujący nadzór pedagogiczny, w celu doskonalenia pracy szkoły lub placówki” (Dz.U. 1991 Nr 95 poz. 425, t.j., art. 41.1 pkt 6).

⁴ Rozporządzenie ministra edukacji narodowej z dnia 10 maja 2013 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie nadzoru pedagogicznego w § 20 ust. 2 otrzymuje brzmienie: „Ewaluację wewnętrzną przeprowadza się w odniesieniu do zagadnień uznanych w szkole lub placówce za istotne w jej działalności”.

⁵ Dz.U. 1991 Nr 95 poz. 425, t.j., art. 21a. 1.

Ewaluacje wewnętrzne cieszą się w świecie stale rosnącym zainteresowaniem, Decydują o tym ich zalety:

- Ich prowadzenie wywołuje znacznie mniej obaw i niepewności personelu niż ma to miejsce w przypadku ewaluacji zewnętrznych.
- Wewnętrzni ewaluatorzy mają na ogół znacznie większą wiedzę na temat specyfiki organizacji, jej sytuacji, kontekstów jej funkcjonowania niż to ma miejsce w przypadku zewnętrznych ewaluatorów.
- Pozwala to na dobór takich strategii badawczych, które pozwalają gromadzić i komunikować takie informacje, które są rzeczywiście ważne oraz przydatne dla rozwoju instytucji.
- Ewaluacja jest rozumiana jako element życia codziennego szkoły i innych placówek oświatowych [Mizerek, 2015].

Ewaluacja wewnętrzna znacząco różni się od ewaluacji zewnętrznej.

Tabela 1.

Różnice pomiędzy ewaluacją zewnętrzną a ewaluacją wewnętrzną

Ewaluacja zewnętrzna	Ewaluacja wewnętrzna
Służy napisaniu ogólnej diagnozy realizacji wymagań państwa.	Odnosi się do istotnych w pracy szkoły problemów.
Dotyczy co najmniej jednego obszaru (wymagania).	Dotyczy zagadnień bardzo konkretnych.
Jest obiektywna ze względu na uniwersalność spojrzenia.	Jest subiektywna ze względu na specyfikę placówki.
Jest dla wizytatorów (ekspertów) emocjonalnie obojętna.	Nauczyciele i kierownictwo są emocjonalnie związani ze swym działaniem.
Posługuje się uniwersalnymi procedurami i narzędziami.	Tworzone są specyficzne narzędzia, rzadko dadzą się wykorzystać narzędzia zewnętrznej ewaluacji.
Wymagana jest refleksja nad raportem i decyzją, co dalej.	Jest obowiązkiem szkoły każdego roku szkolnego prowadzić ewaluację wewnętrzną i ustalać: wyniki, wnioski oraz rekomendacje (może to też być kontynuacja ewaluacji z poprzedniego roku szkolnego).

Źródło: opracowanie własne.

Jak wymagania państwa są respektowane w szkołach, podlega diagnozie w postaci ewaluacji zewnętrznej dokonywanej przez wizytatorów. Czynią to oni za pomocą jednorodnych procedur i narzędzi. Ewaluacja wewnętrzna natomiast, czegokolwiek by dotyczyła, w rezultacie też odnosi się do wymagań państwa. Wszelkie pomysły na szkołę bezpośrednio związane z rozwojem uczniów lub z działaniami je wspomagającymi dotyczą koncepcji. Wszystkie działania uczniów związane

z ich aktywnością (wymaganie 4), na przykład zbieranie nakrętek czy wolontariat, są aktywnością uczniów. Różnica zatem polega na tym, że w ewaluacji zewnętrznej nie ma narzędzi, które wprost odnosiłyby się do szczegółowej (na przykład wyżej podanej) aktywności uczniów, pojawiają się pytania ogólne o aktywności. W ewaluacji wewnętrznej trzeba stworzyć własne narzędzia i procedury, które pozwolą pozyskać bardzo szczegółową informację o tym, jak oceniamy rezultaty zbiórki nakrętek czy korzyści z wolontariatu. I nie ma tu mowy o poziomie podstawowym czy wysokim. W zasadzie można stwierdzić, że ewaluacja zewnętrzna jest oglądem ogólnym, niekiedy całościowym (ewaluacje całościowe), ewaluacja wewnętrzna natomiast jest oglądem szczegółowym, odniesionym do bardzo konkretnych działań, realizowanych w szkole. Obie ewaluacje są jednak nadzorem pedagogicznym, a pozyskane informacje stanowią dowód realizacji wymagań państwa.

Pojawia się potrzeba refleksji o tym, jak organizować proces ewaluacji wewnętrznej, by powodował rozwój szkoły. Sądzę, że niezbędne jest, by był to proces:

- racjonalny, to znaczy rozumnie zorganizowany;
- korzystny i odpowiedni dla społeczności szkolnej, przez tę społeczność akceptowany;
- realny, bo uwzględniający rzeczywiste uwarunkowania szkoły, w tym możliwości badawcze szkoły.

Chciałbym przedstawić procedurę ewaluacji wewnętrznej, uwzględniającej powyższe warunki w odniesieniu do wymagania państwa, dotyczącego koncepcji.

Koncepcja pracy szkoły jako podstawa do ustalenia przedmiotu ewaluacji wewnętrznej

Pierwszym wymaganiem państwa stawianym szkołom i innym placówkom oświatowym jest posiadanie koncepcji pracy ukierunkowanej na rozwój uczniów. Koncepcja jest zatem zestawem wartości edukacyjnych realizowanych w danej szkole, wartości wskazujących, jakie wiadomości, umiejętności i pożądane zachowania społeczne ma posiadać absolwent kończący szkołę. Wartości wyrazić najłatwiej w postaci standardów edukacyjnych opisujących pożądany rozwój ucznia i zaczynających się od słów: uczeń umie, wie, potrafi, znajduje, zna, przestrzega itp. W opisie tego wymagania państwa wskazane zostało, że koncepcja ma być przyjęta⁶, czyli należy rozumieć, że została uchwalona przez radę pedagogiczną szkoły lub choćby przez tę radę uzgodniona⁷ i można ją odnaleźć w dokumentacji szkolnej (np. w protokolarzu posiedzeń rady pedagogicznej). Oto fragmentaryczny, niewyczerpujący systemu wartości przykład koncepcji ukierunkowanej na rozwój ucznia:

⁶ „Szkoła lub placówka działa zgodnie z przyjętą przez radę pedagogiczną własną koncepcją pracy, uwzględniającą potrzeby rozwojowe uczniów”. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej..., załącznik.

⁷ Więcej o koncepcji w: S. Wlazło [2015].

W naszej szkole kształtujemy i rozwijamy u naszych uczniów:

- dostrzeganie znaczenia nauki
- umiejętność współdziałania z innymi ludźmi, szanowania ich i akceptowania w ramach przyjętego w szkole systemu wartości
- postawy patriotyczne, obywatelskie, proeuropejskie
- rozbudzanie szacunku do przyrody
- nabywanie przez uczniów praktycznych umiejętności.

To przykładowe standardy edukacyjne w umownej szkole X. Można je, nawiązując do języka użytego w rozporządzeniu dotyczącym nadzoru pedagogicznego, nazwać wymaganiami wobec nauczycieli i uczniów. I – pozostając w tej konwencji językowej – dodać do tych wymagań (czyli do standardów edukacyjnych) charakterystykę pokazującą dowody ich osiągania (wskaźniki). W odniesieniu do dość typowej wartości edukacyjnej w szkole „rozbudzanie szacunku do przyrody” byłyby to na przykład:

- pokochajmy drzewa;
- pomagajmy zwierzętom;
- szanujmy zieleń;
- świętujmy dzień wiosny;
- poznajmy różne środowiska przyrodnicze;
- wyrażajmy w formach sztuki nasze przywiązanie do przyrody;
- z lekcji utrwalajmy wiadomości służące ratowaniu przyrody;
- twórzmy międzyprzedmiotowe projekty ratowania przyrody;
- dbajmy o zabytki przyrody i o zieleń w naszym środowisku;
- i inne.

Te wskaźniki mogą być wprost przedmiotami ewaluacji wewnętrznej.

Przedmiot ewaluacji ma się odnosić do takich działań z uczniami, które nauczyciele chcą z jakiegoś powodu weryfikować, czy są trafne, zasadne i skuteczne. Zgodnie z rozporządzeniem dotyczącym nadzoru pedagogicznego mają to być działania, które: „(...) przeprowadza się w odniesieniu do zagadnień uznanych w szkole lub placówce za istotne w jej działalności”⁸. Co jest przedmiotem ewaluacji wewnętrznej – stanowi zatem autonomiczną decyzję szkoły. Mogą to być jakieś problemy w jej działalności, ale też weryfikowanie sukcesów, tak zwanych mocnych stron w pracy szkoły. Przykładowo, wprowadzono w szkole innowacyjne działanie dotyczące tworzenia przez uczniów międzyprzedmiotowych projektów. Nauczyciele i sami uczniowie mogą być zainteresowani tym, czy udało im się to działanie uwieńczyć sukcesem. Przedmiotem ewaluacji wewnętrznej i jej celem mogłoby w takim przypadku być pozyskanie informacji na temat: „Efekty stworzonych projektów w budzeniu świadomości ekologicznej uczniów”. Ujawnia się od razu pytanie kluczowe, jak projekty przyczyniły się do rozbudzenia u uczniów szacunku do przyrody, czyli odniesienie do wartości edukacyjnej w koncepcji. Taki przedmiot ewaluacji bardzo konkretnie wskazuje też, od kogo

⁸ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej..., § 20 ust. 2.

informacje trzeba będzie uzyskać, jakiego rodzaju informacje i w jakim czasie, by doprowadzić do ustalenia wyników (ilościowych) i wniosków (jakościowych) pozwalających samorządowi uczniowskiemu, radzie rodziców i radzie pedagogicznej sformułować rekomendacje.

Mogą to być przedmioty ewaluacji wewnętrznej, zakresowo węższe, na przykład „jakie są efekty wycieczek w różne środowiska przyrodnicze?”, „jaka jest aktywność uczniów w twórczości związane z szanowaniem przyrody?”⁹ i inne, dowolnie w szkole ustalone.

Walorami tak formułowanych zagadnień poddawanych ewaluacji wewnętrznej jest ich mocne powiązanie z procesem dydaktycznym, a zwłaszcza – w tym przypadku – z oddziaływaniami wychowawczymi realizowanymi w szkole wspólnie przez nauczycieli i uczniów. W odczuciu nauczycieli ewaluacja wewnętrzna w takim kształcie natrafia na ich naturalne potrzeby informacyjne i nie jest traktowana jako konieczny i formalny obowiązek.

Związek ewaluacji wewnętrznej z wymaganiami państwa

Opisana wartość edukacyjna rozbudzania szacunku do przyrody zgodnie z przytoczonymi wskaźnikami stanowi jednocześnie przykład spełniania wielu wymagań państwa (por. tabela 2).

Tabela 2.

Powiązanie wartości z koncepcji z wymaganiami państwa

	Jakie wiadomości i umiejętności?	Jaka aktywność uczniów?	Jakie wartości etyczne?	Jakie współdziałanie nauczycieli?
Wartość edukacyjna	Uczniowie nabywają wiadomości i umiejętności określone w podstawie programowej (Wymaganie 3)	Uczniowie są aktywni (Wymaganie 4)	Kształtowane są postawy i respektowane normy społeczne (Wymaganie 5)	Nauczyciele współpracują w planowaniu i realizowaniu procesów edukacyjnych (Wymaganie 12)
Rozbudzanie szacunku do przyrody	W zakresie znajomości i ochrony przyrody (Wymaganie 3)	W zakresie umiejętności dbania o przyrodę (Wymaganie 4)	W zakresie dostrzegania znaczenia przyrody (Wymaganie 5)	W zakresie projektów międzyprzedmiotowych związanych z ekologią (Wymaganie 12)

Źródło: opracowanie własne.

⁹ Przykłady wzięte ze strony internetowej SP 44 we Wrocławiu.

Dla jasności obrazu w tabeli 2 nie uwzględniłem wszystkich wymagań, ale każde byłoby stosowne.

Ujawnianie nauczycielom tej zależności będzie kształtowało zupełnie inne, pozytywne opinie i postawy nauczycieli wobec wymagań państwa.

Ewaluacje zewnętrzne jako impuls do ewaluacji wewnętrznych

Możliwa jest sytuacja, że w wyniku ewaluacji zewnętrznej pojawi się jakiś problem, zagadnienie do tej pory w szkole niedostrzegane, dotąd nieujęte w koncepcji jej działania. Taka sytuacja tworzy bodziec do zorganizowania w szkole ewaluacji wewnętrznej, której walorem będzie wzbogacenie i pogłębienie informacji przedstawionych w raporcie po ewaluacji zewnętrznej. To właśnie przykład decyzji rady pedagogicznej o wykorzystywaniu wyników ewaluacji zewnętrznej, co wskazano w art. 41 znowelizowanej ustawy o systemie oświaty.

Ewaluacje wewnętrzne mogą zainicjować różne sytuacje, na przykład:

- reorganizację szkoły, np. stworzenie zespołu;
- nowe prawo oświatowe, np. w zakresie możliwości zastąpienia stopni szkolnych ocenianiem opisowym;
- zmianę rejonu rekrutacyjnego szkoły;
- zmiany w środowisku, np. zbudowanie blokowiska w rejonie szkoły;
- powstawanie społeczeństwa informatycznego, a konkretnie wykorzystywanie internetu i programów komputerowych w nauce szkolnej uczniów.

Zakończenie

Konkludując, ewaluacje wewnętrzne w szkole powinny wynikać z ważnych dla szkoły w danym momencie spraw i powinny być zgodne z potrzebami nauczycieli i uczniów oraz ich rodziców. W istocie nie muszą wprost nawiązywać do treści wymagań państwa, choć w każdym zakresie i tak je spełniają. Naturalną podstawą inicjowania procedur ewaluacji wewnętrznej jest refleksja, jak realizowana koncepcja pracy szkoły jest ukierunkowana na rozwój uczniów. Konieczne jest także uwzględnienie zdarzeń zewnętrznych istotnie związanych z funkcjonowaniem szkoły. Procedura każdej ewaluacji wewnętrznej jest jednak zawsze autorskim działaniem nauczycieli pracujących w szkole.

Bibliografia

- Mizerek H. (2015), *Słownik terminów związanych z ewaluacją*, www.npseo.pl.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 października 2009 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego (Dz.U. 2009 Nr 168 poz. 1324).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 maja 2013 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie nadzoru pedagogicznego (Dz.U. 2013, poz. 560).
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, t.j. (Dz.U. 1991 Nr 95 poz. 425; t.j. oprac. na podst. Dz.U. 2015 poz. 2156 oraz Dz.U. 2016 poz. 35, 64 i 195).
- Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2015 poz. 357).